

על חטא

בטור שכתבתי בעבר לקראת ראש השנה, ניסיתי "להגן" על רגש האשמה מפני הניסיונות המודרניים לחסל רגש זה ולהציגו כמסוכן. אך יהיה זה בלתי הוגן מצדי, אם לא אוסיף הסתייגות עצובה. יש ובימים הנוראים, עלינו להכות על חטא נוסף, חטא המזוכיזם. אכן, לימדונו רבותינו, ביחוד גדולי החסידות, שאחד התכסיסים המתוחכמים והמסוכנים ביותר של היצר הרע היא ההלקאה העצמית המוגזמת, העלולה להביא את האדם לידי ייאוש ועצבות, למוטטו ולהרסו. זה נכון אצלנו בפוליטיקה, זה נכון בפסיכולוגיה. יש ומפנימיותנו בוקעת מוסיקה נוגה ועצובה, המביאה אותנו למה שלשון הקודש כינתה עצבות ועצלות, דהיינו דפרסיה ושיתוק. מתנגנים אז בתוכנו קונצרטים של דיכאון, המהפכים בנגעים שבתוכנו, ומציירים את חיינו כמבוי סתום טרגי ללא תקווה. לפעמים פורצת המוסיקה הזאת החוצה, ללא מלים וללא הסבר, כבקונצרט של רחמנינוב. בהם מעבירה לנו נגינת הפסנתר, כך מרגיש אני, את תהומות ייסורי הנפש, ומביאים אותי להזדהות ולסבול במקצת את מכאביה העמוקים.

את המוסיקה הפנימית הזאת תיאר רבי נחמן (ליקוטי מוהר"ן נד) כ"עצבות רוח, רוח נכאה, רוח רעה". היא היוותה את הטרגדיה של שאול המלך (שמואל א טז, יד): "וְרוּחַ ה' סָרָה מֵעַם שָׁאוּל - - וּבָעֲתֵתוֹ רוּחַ רָעָה מֵאֵת ה'". כנגדה נשמעה נגינתו של דוד. כינורו ניצח את הפסנתר של רחמנינוב: "וְלָקַח דָּוִד אֶת הַכִּנּוֹר וַיִּגַּן בְּיָדוֹ וַיְרוּחַ לְשָׁאוּל וְטוֹב לוֹ וְסָרָה מֵעַלְיוֹ רוּחַ הָרָעָה". וְרוּחַ, אך הרוח הרעה חזרה והרסה את שאול וביתו. צלילי הבריאות מתוארים לפי רבי נחמן בתהילים (קד, לג-לד) "אֲשִׁירָה לַה' בְּחַיִּי - - אֲזַמְּרָה לֹא-לֵהי בְּעוֹדִי... אֲזַכֵּי אֶשְׁמַח בַּה'". "בעודי... היינו על ידי בחינת העוד שלי, שאני מוצא בעצמי". העוד הוא מכלול הנקודות הטובות, המצויות בכל אדם ואדם, אפילו בחוטא מן השורה, עליו חייבים אנו ללמד זכות. ההתבוננות מתוך זכות, חשיפת העוד, המפתח לשיקום החוטא, תראה לנו על הטוב המסתתר מתחת לרשע. או אז, "וְעוֹד מְעַט וְאֵין רָשָׁע - - וְהִתְבּוֹנְנֵת עַל מְקוֹמוֹ וְאֵינְנוּ" (תהילים לז, י). אולם אנו חייבים ללמד זכות גם על עצמנו, על נקודות האור שבתוכנו, על הייחודי שיש בנו. כינורו של דוד מלווה אותנו במאבק נגד הרוח הרעה. ביקורת, ייסורי המצפון, חשבון הנפש, אך חלילה לנו מליפול בעצבות.

חיפוש היעודי מהווה שירה: " שידע [האדם] לקבץ וללקט ולמצוא חלקי הרוח, כדי לבנות הניגון, היינו השמחה... רוח נבואה, שהוא הפך עצבות רוח". הלוא כך נאמר על הנבואה (מל"ב ג, טו): "וְהָיָה כְּנִגּוֹן הַמְּנַגֵּן וְתָהִי עֲלָיו [על אלישע] יַד ה'", אלישע שמע את המוסיקה החושפת

את הנקודות הטובות והיפות שבכל אדם. הנביא נלחם ברע, אך גם מחפש "ומלקט ומברר אלו הנקודות טובות מתוך הרע והפסולת שבו... על ידי זה נעשין ניגונים" (ליקוטי מוהר"ן, נד).

"נעשין ניגונים" במוסיקה הקלאסית (למעט ווגנר ואולי כמה מיורשיו) ואף בחלק של המוסיקה הפופולרית! באחת התמונות שביצוללת הצהובה של החיפושיות, נעלמת המוסיקה, ומתוך כך אובד הצבע מהעולם. הסרט הצבעוני הופך שחור לבן. רק הניצחון המוסיקלי של החיפושיות מחזיר לעולם את הצבע. מקובלני שהחיפושיות התגנבו ושמעו מאחורי פרגודים כשנשמות בשמים למדו ושרו חסידות. רבי נחמן חזר באותה שעה על דברי הקבצן החרש שבסיפורי הקבצנים. החרש מתאר שם אנשי מדינה (עולמנו אנו) ובה גן מופלא: "ובא עליהם מלך אכזר [היצר הרע]... שהשאיר שם שלש כתות עבדים, ועל ידי זה קלקלו את הטעם... וכן קלקלו את הריח... וכן קלקלו את המראה [כלומר הצבעים], שהחשיכו את העיניים כאילו יש עננים ועבים". העולם כולו קטרקט! כשבהתקף פורימי, ערכת, לפני שנים לא מועטות, ערב על הצוללת הצהובה, ראש ישיבה יקר, שהואיל לקבל את הזמנתי הפרועה להגיד דברי תורה [שהקב"ה ישלח לו רפואה שלימה מן השמיים], הראה לי שראשי התיבות של אחת הסיסמאות בסרט בונים את המילה LSD. רבי נחמן בחר דרך אחרת, להחזיר לעולמנו את הטעמים, הריחות והצבעים, פחות הרסנית אך יותר מייגעת.

האקורד הראשון של המוסיקה הגואלת הוא המאבק נגד המזוכיזם האורב לנו מבפנים, יציר כפיו של הסדיזם של היצר הרע: "וזההיר רבנו ז"ל, מאד לילך עם התורה הזאת [חיפוש ה'עוד']... מחמת שרואים בעצמם גודל קלקולם שקלקלו מעשיהם, כל אחד כפי מה שיודע בעצמו את נגעי לבבו ומכאוביו, ומחמת זה הם נופלים בדעתם, ורובן מייאשים עצמן לגמרי... ואינם עושים אפילו מה שהיו יכולים לעשות עדיין. על כן צריך האדם להשכיל מאד... הנפילה שבדעתו, והעצבות והמרה שחורה... הכל הוא רק מעשי בעל-דבר [היצר הרע, השטן שבאדם] שמחליש דעתו כדי להפילו לגמרי, חס ושלום. על כן צריכין להתחזק מאד... לחפש ולבקש בעצמו בכל פעם איזה מעט טוב ונקודות טובות" (ליקוטי מוהר"ן, רפב). ואולי זה סוד האמרה הסתמית שבמחזור: "על חטא שחטאנו לְפָנֶיךָ בְּיַצֵּר הָרָע". זהו חטא הכניעה לעצבות ולדפרסיה, חטא אובדן השמחה הממתינה לנו כראש לאושפיזין בחג הסוכות.